

«Паўсталая з попелу?» (Лёс даваеннай нумізматычнай калекцыі музея БДУ)

Традыцыйна адлік існавання нумізматычнай калекцыі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта прынята весці ад сакавіка 1964 г., калі ў Галоўным корпусе ўніверсітэта (пр-т Леніна, 4) адбылося ўрачыстае адкрыццё Нумізматычнага кабінета, створанага на аснове калекцыі, падараванай выбітным беларускім нумізматам В.Н. Рабцэвічам (*малюнак 1*). Але насамрэч першыя манеты ў музейным зборы БДУ з'явіліся значна раней, яшчэ ў міжваенны час.

Гісторыя музеяў БДУ пачынаецца яшчэ ў пачатку 1920-х гг., практычна адразу пасля адкрыцця ў 1921 г. Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 1923 г. ужо дзейнічае Заалагічны музей, а ў сакавіку 1924 г. па ініцыятыве прафесара М.В. Доўнар-Запольскага і пры ўдзеле прафесара С.З. Кацэнбогена быў адкрыты музей першабытнай культуры і рэлігіі. Заплаціўшы 20 капеек (члены прафсаюза плацілі па 10 капеек), наведвальнік мог пабачыць статуі старажытных грэчаскіх і рымскіх багоў і герояў, маскі, вазы, барэльефы. Гэта былі дакладныя копіі экспанатаў Петраградскага Эрмітажа, набытыя Праўленнем БДУ (*малюнак 2*). У снежні 1926 г. музей быў перай-

менаваны ў музей гісторыі рэлігіі і атэізму. У канцы 1920-х – пачатку 1930-х гг. музейныя калекцыі актыўна папаўняліся матэрыяламі археалагічных, этнаграфічных і краязнаўчых экспедыцый. Сярод новых паступленняў маглі быць і манеты, але сведчаньняў гэтаму не захавалася.

Масавыя рэпрэсіі другой паловы 1930-х гг., на жаль, не абмінулі і ўніверсітэт, у тым ліку і гісторыкаў. Верагодна, гэта стала адной з прычын заняпаду музея. Прынамсі, ніякіх звестак аб яго дзейнасці ў гэты перыяд не захавалася.

Новы этап у развіцці музея звязаны з дзейнасцю дацэнта У.І. Шаўчэнка, які летам 1939 г. у якасці выконваючага абавязкі загадчыка гісторыка-археалагічнага музея быў накіраваны ў музей поўдня СССР з мэтай папаўнення фондавых калекцый. У лютым 1940 г., згодна з загадам рэктара БДУ П.П. Савіцкага, адбылося ўрачыстае адкрыццё экспазіцыі гісторыка-археалагічнага музея. Гэтая падзея была асветлена нават у цэнтральнай прэсе БССР. Менавіта ў газеце «Советская Белоруссия» ўпершыню з'яўляюцца звесткі пра нумізматычны складнік музейнага збору: паведамляецца, што з Дзяржаўнага Эрмітажа разам з копіямі прадметаў антычнага мастацтва была атрымана калекцыя старажытнагрэчаскіх, старажытнарымскіх і візантыйскіх манет¹. Незадоўга да пачатку Вялікай Айчыннай вайны аналагічная інфармацыя з'яўляецца ва ўніверсітэцкай газеце «За ленинские кадры»². На жаль, вельмі спілае паведамленне не дазваляе зразумець, калі адбылося новае папаўненне фондаў музея: напрыканцы 1930-х гг. або яшчэ ў першай палове 1920-х гг., падчас стварэння музея першабытнай культуры і рэлігіі. Так ці інакш, перад

Малюнак 1. В.Н. Рабцэвіч са студэнтамі ў Нумізматычным кабінце

Малюнак 2. Праўленне Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, 1927(?) г. У цэнтры сядзіць рэктар У.І. Пічэта

¹ «Советская Белоруссия». – 1940. – 8, 16 февр.

² «За ленинские кадры». – 1941. – 12 чэрв.

пачаткам вайны ў гісторыка-археалагічным музеі існавала нумізматычная калекцыя, якая, хутчэй за ўсё, экспанавалася.

Вогнішча вайны паглынула і музей, і сам універсітэт. Ужо ў першыя дні баявых дзеянняў моцна пацярпелі многія ўніверсітэцкія будынкі, верагодна, і той, у якім знаходзіўся музей (*малюнак 3*). Загінулі і калекцыі музея (магчыма, што часткова яны маглі быць і разрабаваныя). Лічылася, што знікла і нумізматычная калекцыя.

Але некаторая частка музейных прадметаў ацалела. У 1948 г. падчас капітальнага рамонту ў будынку біялагічнага факультэта (цяпер геаграфічны факультэт) былі знойдзены «экспанаты па гісторыі старажытнага свету». На жаль, мы не маем дакладных звестак пра кантэкст і змест знаходкі. На падставе вусных паведамленняў ветэранаў універсітэта (якія і самі ў свой час атрымалі інфармацыю ад старэйшых калег) можна зразумець, што гэта былі схаваныя ў розныя куткі скруткі ці пакункі з невялікімі прадметамі. Застаецца толькі меркаваць, што непасрэдна перад акупацыяй Мінска супрацоўнікі музея спрабавалі выратаваць хаця б частку калекцыі.

Вылучыць даваенныя матэрыялы ў сённяшняй калекцыі музея гістарычнага факультэта таксама вельмі складана. Аналізуючы музейны збор, можна больш-менш упэўнена адносіць да даваенных паступленняў старажытнаегіпецкія прадметы, некаторыя археалагічныя знаходкі з антычных помнікаў. Але ніякай дакументацыі, якая б паслужыла пацвярджэннем гэтаму, не захавалася. Даваенная дакументацыя ўвогуле не захавалася, а ў пасляваенных Кнігах паступленняў крыніца і дата паступлення многіх экспанатаў не былі пазначаны. Прычым гэта датычыцца не толькі асобных прадметаў, але і комплексаў, у тым ліку скарбаў.

Адным з такіх комплексаў з'яўляецца «Ананімны скарб манет пераважна антычнага Прычарнамор'я»³, які захоўваецца пад такою назваю ў Нумізматычным кабінете, верагодна, ад пачатку яго існавання. Прынамсі, запіс аб яго наяўнасці ёсць у Інвентарнай кнізе пачатку 1970-х гг., у якой упершыню інвентарызуецца нумізматычны (скарбавы) збор універсітэцкага музея. Здатчыкам «скарбу» пазначаны М. Здзесеў, але, па прызнанні самога В.Н. Рабцэвіча, ён не памятаў, адкуль у музеі ўзяліся гэтыя манеты. Хутчэй за ўсё, запіс аб перадачы выдуманы. Зноў жа, згодна з паведамленнямі ветэранаў універсітэта, сярод знойдзеных у 1948 г. экспанатаў быў і скрутак з манетамі. Цалкам верагодна, што згаданы «Ананімны скарб» з'яўляецца часткай нумізматычнай калекцыі даваеннага гісторыка-археалагічнага музея. На карысць гэтай думкі сведчыць і тое, што комплекс насамрэч з'яўляецца не скарбам (пра што гаворка будзе ніжэй), а калекцыяй манет, якія абарачаліся ў Прычарнамор'і ў розныя эпохі: ад эліністычнага перыяду да сярэднявечча.

На жаль, адназначна адносіць гэтыя манеты да калекцыі, што была перададзена з Дзяржаўнага Эрмітажа, мы пакуль не можам. У архіўнай дакументацыі Эрмітажа не захавалася сведчанняў аб

Малюнак 3. Мінск у пачатку акупацыі. Галоўны корпус БДУ пасля пажару

перадачы манет у музеі саюзных рэспублік (зафіксаваныя толькі перадачы ў музеі РСФСР, а таксама ў Варшаву), хаця І.Г. Спасскі ўзгадваў пра перадачу манет ва ўкраінскія музеі⁴. Адпаведна, няма магчымасці параўнаць склад даваеннай калекцыі і так званага «ананімнага скарбу».

«Ананімны скарб» налічвае 138 адзінак. Практычна ўсе манеты з'яўляюцца меднымі або бронзавымі (за выключэннем аднаго статэра Баспурскага царства, які візуальна вызначаецца як білонны з вельмі нізкім утрыманнем срэбра). Большасць манет мае кепскую захаванасць, што значна ўскладняе іх атрыбуцыю. На жаль, запісы ў Інвентарнай кнізе пачатку 1970-х гг. былі вельмі сціплымі: пазначаны толькі матэрыял, а таксама фрагментарнасць некаторых экзэмпляраў і наяўнасць кантрамарак на шэрагу манет; атрыбуцыя, нават кароткая, адсутнічае. Усё гэта абумовіла тое, што 33 манеты засталіся неатрыбураванымі, хаця 15 з іх пра шэрагу прыкмет былі аднесены да старажытнагрэчаскай чаканкі.

Атрыбуцыя астатніх 105 экзэмпляраў пацвярджае, што калекцыя сапраўды складаецца з «манет пераважна антычнага Прычарнамор'я». Можна нават удакладніць, што большасць манет адчаканена ў Паўночным Прычарнамор'і: 9 альвійскіх, 1 херсанэская, 67 баспурскіх манет, а таксама, прынамсі, 5 манет вытворчасці візантыйскага Херсона. У невялікай колькасці прысутнічаюць грэчаскія манеты Малой Азіі, эмісіі Рымскай Імперыі і яе ўсходніх правінцый.

Эмісіі Ольвіі прадстаўлены 9 экзэмплярамі і ахопліваюць вельмі працяглы перыяд: ад другой паловы IV ст. да н. э. і аж да першай паловы II ст. н. э. (*табліца 1*).

Амаль палову калекцыі – 67 экзэмпляраў – складаюць эмісіі Баспурскага царства. Сярод іх, згодна з храналогіяй, а таксама, у пэўнай ступені, са спецыфікай наміналаў, можна вылучыць тры групы. Першая, самая нешматлікая (10 манет), група ахоплівае час ад пачатку III ст. да н. э. да сярэдзіны II ст. да н. э., што прыпадае на эпоху панавання дынастыі Спартокідаў, і прадстаўлена пера-

³ Запіс у Інвентарнай кнізе экспанатаў № 3 гістарычнага музея БДУ імя У.І. Леніна, № 2093–2225.

⁴ Шчыра дзякую за дапамогу і прадстаўленую інфармацыю старшаму навуковаму супрацоўніку аддзела нумізматыкі Дзяржаўнага Эрмітажа В.В. Гурулёвай.

Табліца 1

Манеты Ольвіі

Намінал	Дата чаканкі	Парадкавы нумар у калекцыі
Дзіхалк?	350–300 гг. да н. э.	20
«Барысфен»	275–250 гг. да н. э.	17
«Барысфен»	275–250 гг. да н. э.	111
Халк?	200–150 гг. да н. э.	126
Тэтрахалк?	170–130 гг. да н. э.	78
Дупондзій з надчаканкамі А, Δ і керыкей (малюнак 4)	час Флавіяў, 1-я пал. II ст. н. э.	50
Дупондзій з надчаканкамі А і Δ	час Флавіяў, 1-я пал. II ст.	51
Дупондзій з надчаканкамі Δ і керыкей	час Флавіяў, 1-я пал. II ст.	80
Намінал?	?	36

важна аболамі (табліца 2). Усе манеты адчаканены ў сталіцы царства – Панцікапеі. Частка аболаў мае надчаканкі «гарыт» і «зорка», існаванне якіх звязваецца з часам праўлення Перысада II (284–245 гг. да н. э.) і пачаткам грашовага крызісу Баспорскай дзяржавы⁵.

Наступная, большая за папярэднюю па колькасці (22 экзэмпляры), група складаецца з эмісій пачатку I ст. н. э. – 230-я гг. н. э., што адпавядае раньняму і сярэдняму этапам панавання дынастыі Аспургідаў (табліца 3). Сярод наміналаў перава-

жаюць сестэрцы. Большасць з іх мае на рэверсе вельмі распаўсюджаны сюжэт – вянок, унутры якога знаходзіцца літары «МН» (абазначэнне наміналу). Рымскія наміналы – дупондзіі і сестэрцы – былі ўведзены ў баспорскае абарачэнне, згодна з загадам імператара Нерона, каля 63 г. басілеўсам Коцісам I, адданым і паслухмяным саюзнікам Рымскай Імперыі⁶. Варта адзначыць, што па сваіх метрычных даных баспорскія дупондзіі і сестэрцы, таксама як і дэнарыі (што з’явіліся значна пазней, у 180-я гг. н. э.), вельмі моцна саступалі сваім

Табліца 2

Манеты Баспорскага царства. Дынастыя Спартокідаў

Басілеўс і гады яго праўлення (гг. да н. э.)	Намінал	Дата чаканкі (гг. да н. э.)	Нумар паводле Анохіна*	Парадкавы нумар у калекцыі
Спарток III (303–283)	абол	294–283	Ан. 124	40
Перысад II (284–245)	абол? надчаканка «зорка»	284–245	Ан. ?	130
Перысад II (284–245)	абол	275–245	Ан. 133	62
Перысад II (284–245)	абол?	275–245?	Ан. 133?	63
Перысад II (284–245)	абол надчаканкі «гарыт» і «зорка»	275–245	Ан. 133	71
Перысад II (284–245)	абол надчаканка «зорка»	275–245	Ан. 133	69
Перысад II (284–245)	абол надчаканка «гарыт»	275–245	Ан. 133?	89
Спарток IV (245–225)	абол	245–230	Ан. 138	19
Ляўкон II (225–215)	тэтрахалк	225–215	Ан. 135	123
Перысад IV (155–125)	абол	150–140	Ан. 169	32

* У гэтай табліцы, а таксама ў табліцах 3 і 4 вызначэнне баспорскіх манет даецца паводле: Анохін, В.А. Монетное дело Боспора / В.А. Анохін. – Киев, Наукова думка, 1986.

⁵ Анохін, В.А. Монетное дело Боспора / В.А. Анохін. – Киев, Наукова думка, 1986. – С. 55, 56.

⁶ Там жа. – С. 99.

Малюнак 4. Ольвія.
Дупондзій з надчаканкамі

рымскім «дэзкам». На працягу існавання ў баспорскай грашовай сістэме «рымскіх» наміналаў няўхільна змяншалася іх вага і, адпаведна, іх рэальная вартасць. Пазнейшыя ў другой групе манеты – дэнарыі і дваінны дэнарыі, што фактычна змянілі папярэднія медныя наміналы, адлюстроўваюць

пачатак фатальнага крызісу, які неўзабаве ахапіў грашовую сістэму Баспорскага царства.

Найбольш яскрава крызісныя з’явы праявіліся ў вытворчасці такога традыцыйнага для грэкаў наміналу, як статэр, які паступова дэградаваў з залатой (электравай) манеты ў білонную, а пазней пераўтварыўся ў мядзак. Менавіта дэградаваныя статэры складаюць трэцюю, найбольш буйную, групу манет Баспорскага царства. Усяго іх 35 экзэмпляраў, і

толькі адна манета – статэр Тэйрана 575 г. баспорскай эры (278/9 гг. н. э.) – візуальна мае сляды прысутнасці ў сплаве нязначнай колькасці срэбра⁷ (мае шараватае адценне). Усе астатнія статэры візуальна вызначаюцца як медныя (або бронзавыя).

Познія баспорскія манеты характарызуюцца дэградацыяй не толькі матэрыялу, але і свайго выканання. Надта спрошчаныя, нават прымітыўныя выявы (пры вельмі дрэннай захаванасці легенд) часта не дазваляюць правесці дакладную атрыбуцыю гэтых манет. Разам з тым, нават у часы крызісу захоўваецца традыцыя пазначэння на статэрах года чаканкі (звычайна пад бюстам імператара), што палягчае атрыбутаванне. Менавіта прысутнасць даты дазволіла аднесці частку манет да чаканкі Рэскупарыда V (табліца 4). У сваю чаргу, статэры Фафорса вызначаюцца па наяўнасці тамгі на рэверсе.

Іншыя грэчаскія цэнтры чаканкі манет прадстаўлены пераважна адзінкавымі экзэмплярамі (усяго 5 штук). Гэта, напрыклад, манета нявызначанага

Табліца 3

Манеты Баспорскага царства. I ст. – 230-я гг. н. э.

Басілеўс і гады яго праўлення (гг. н. э.)	Намінал	Дата чаканкі (гг. н. э.)	Нумар паводле Анохіна	Парадкавы нумар у калекцыі
Аспург, 2-е праўленне (14/5–37/8)	асарый	14–37	Ан. 319	44
Мітрыдат (39/40–41/42)	асарый	39/40–41/42	Ан. 330	12
Коціс I (45/6–62/3)	асарый	54/55–55/56	Ан. 350	3
Рэскупарыд I (68/9–91/2)	дупондзій	68–79	Ан. 371	5
Рэскупарыд I (68/9–91/2)	дупондзій	68–79	Ан. 371	6
Саўрамат I (93/4–123/4)	сестэрцый	93–96	Ан. 415	8
Саўрамат I (93/4–123/4)	сестэрцый	93–96	Ан. 414(ав.) /420(рв.)	60
Саўрамат I (93/4–123/4)	сестэрцый	93/4–123/4	Ан.?	11
Эмітэнт?	сестэрцый	паміж 98 і 153	Ан.?	61
Саўрамат II (174/5–210/1)	сестэрцый	174/5–180	Ан. 597	33
Эмітэнт?	сестэрцый	паміж 86–192	Ан.?	48
Эмітэнт?	сестэрцый	кан. I – пач. III ст.	Ан.?	46
Эмітэнт?	сестэрцый	кан. I – пач. III ст.	Ан.?	49
Эмітэнт?	сестэрцый	кан. I – пач. III ст.	Ан.?	53
Эмітэнт?	сестэрцый	кан. I – пач. III ст.	Ан.?	55
Эмітэнт?	сестэрцый	кан. I – пач. III ст.	Ан.?	56
Эмітэнт?	сестэрцый	кан. I – пач. III ст.	Ан.?	59
Эмітэнт?	?	кан. I – пач. III ст.	Ан.?	82
Рэскупарыд II (211/2–228/9)	дэнарый	211–229	Ан. 648–650	4
Ініфімэй (234/5–238/9)	дваінны дэнарый	234–238	Ан. 679	68
Ініфімэй (234/5–238/9)	дэнарый	234–238	Ан. 686?	98
Ініфімэй (234/5–238/9)?	дэнарый?	234–238?	Ан.?	73

⁷ Вызначэнне хімічнага складу манет не праводзілася.

Табліца 4

Манеты Баспорскага царства. Статэры апошняй чвэрці III ст. — 330-х гг. н. э.

Басілеўс і гады яго праўлення (гг. н. э.)	Дата чаканкі: у гадах баспорскай эры (у дужках н. э.)	Нумар паводле Анохіна	Парадкавы нумар у калекцыі
Тэйран (275/6–278/9)	575 г. б. э. (278/9)	Ан. 729	34
Фафорс (285/6–309/10)	588 г. б. э. (291/2)	Ан. 737	14
Фафорс (285/6–309/10)	590 г. б. э. (293/4)	Ан. 738	86
Фафорс (285/6–309/10)	594 г. б. э. (297/8)	Ан. 742	76
Фафорс (285/6–309/10)	590-я гг. б. э. (294–303)	Ан.?	74
Фафорс (285/6–309/10)	590-я гг. б. э. (294–303)	Ан.?	97
Фафорс (285/6–309/10)	590-я гг. б.э. (294–303)	Ан.?	103
Фафорс (285/6–309/10)	дата не чытаецца (285/6–309/10)	Ан.?	96
Фафорс (285/6–309/10)	дата не чытаецца (285/6–309/10)	Ан.?	100
Рэскупарыд V (318/9–341/2)	624(?) г. б. э. (327/8)	Ан. 773?	2
Рэскупарыд V (318/9–341/2)	638 г. б. э. (341/2)	Ан. –	102
Рэскупарыд V (318/9–341/2)	дата не чытаецца (322–334)	Ан.?	1
Рэскупарыд V (318/9–341/2)	дата не чытаецца (322–334)	Ан.?	83
Рэскупарыд V (318/9–341/2)	дата не чытаецца (322–334)	Ан.?	87
Рэскупарыд V (318/9–341/2)	620-я гг. б. э. (323–333)	Ан.?	58
Рэскупарыд V (318/9–341/2)	дата не чытаецца (318–342)	Ан.?	70
Рэскупарыд V (318/9–341/2)	дата не чытаецца (318–342)	Ан.?	95
Рэскупарыд V (318/9–341/2)	дата не чытаецца (318–342)	Ан.?	101
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	18
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан. ?	39
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан. ?	79
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	81
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	88
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	90
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	93
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	104
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	105
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	106
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	107
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	109
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	112
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.	Ан.?	113
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.?	Ан.?	92
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.?	Ан.?	115
Эмітэнт?	апошняя чвэрць III ст. – 330-я гг. н. э.?	Ан.?	94

наміналу, адчаканеная ў Херсанэсе ў 1-й палове I ст. н. э.⁸, а таксама эмісіі Малой Азіі: манета мізійскага горада Лампсак 400–200 гг. да н. э. і тры розныя манеты Панційскага царства, адчаканеныя ў горадзе Аміс у перыяд са 120 г. да 50 г. да н. э.

Асобную групу грэчаскіх манет утвараюць так званыя квазіаўтаномныя эмісіі ўсходніх правінцый Рымскай Імперыі – манеты, што чаканіліся ў грэчаскіх гарадах пад кантролем рымскай адміністрацыі ў I–III стст. н. э. Да гэтай групы аднесены 7 экзэмпляраў. На жаль, дакладная іх атрыбуцыя амаль немагчымая з-за вельмі дрэннай захаванасці. Толькі для адной манеты ўдалося вызначыць месца чаканкі – горад Самас у Іоніі (правінцыя Азія). Чаканка адбылася, верагодна, у пачатку I ст. н. э. падчас праўлення Актавіяна Аўгуста. Наконт іншых правінцыйна-рымскіх манет можна пакуль толькі меркаваць, што яны належаць да фракійскіх або малаазійскіх эмісій II–III стст. н. э.

На жаль, значная колькасць старажытнагрэчаскіх манет засталася неатрыбутаванай. Галоўнай прычынай гэтага сталася іх дрэнная захаванасць – уздзеянне карозіі і зацёртасць. Толькі асобныя кавалкі легенд або нават адзінкавыя літары, фрагменты выяў і некаторыя іншыя прыкметы дазволілі аднесці да грэчаскай чаканкі яшчэ 15 манет. Частка з іх яшчэ чакае сваёй атрыбуцыі, якая магчыма пры ўдзеле высокакваліфікаваных спецыялістаў у галіне антычнай нумізматыкі.

Эмісіі Рымскай Імперыі ў складзе калекцыі прадстаўлены невялікай, але вельмі характэрнай групай. Па-першае, усе 9 экзэмпляраў належаць да эмісій позняй Рымскай Імперыі (табліца 5). Самыя раннія з іх – наміналы з легендай FEL TEMP REPARATIO (Вяртанне ішчаслівых часоў) адчаканены ў перыяд паміж 340-мі і 370-мі гг. Часцей за ўсё падобныя манеты належаць да эмісій сыноў Канстанціна – Канстанта (337–350) і Канстанцыя II (337–361), але дакладнае вызначэнне эмітэнтаў манет з калекцыі немагчымае з-за нечытабельнасці легенды аверса. Падобная сітуацыя назіраецца і з некалькімі іншымі экзэмплярамі. У прыватнасці, з манетамі нявызначанага наміналу з легендай VIRTUS EXERCITI (Мужнасць войска), якія выпускаліся шэрагам імператараў у апошній трэці IV ст. – пачатку V ст. Больш дакладна атрыбутуюцца манеты Аркадзія (383–408) і Зянона (476–491), эмісіі якіх частка даследчыкаў адносіць не да познерымскай, а ўжо да ранневізантыйскай чаканкі. Так ці інакш, іх манеты чаканіліся ва Усходнерымскай Імперыі. Месцы выпуску з’яўляюцца другой характэрнай асаблівасцю рымскіх манет з калекцыі. Хутчэй за ўсё, усе яны адчаканены на манетных дварах усходняй часткі Імперыі.

Пазнейшымі ў калекцыі з’яўляюцца 8 манет Візантыйскай Імперыі (табліца 6). Варта адзначыць, што ўсе больш-менш дакладна атрыбутаваныя экзэмпляры належаць да прадукцыі манетнага

Табліца 5

Манеты Рымскай Імперыі

Імператар і гады яго праўлення (гг. н. э.)	Намінал	Дата і месца чаканкі	Парадкавы нумар у калекцыі
Эмітэнт?	дробны намінал з легендай FEL TEMP REPARATIO?	сярэдзіна IV ст. манетны двор?	35
Эмітэнт?	дробны намінал з легендай FEL TEMP REPARATIO?	сярэдзіна IV ст. манетны двор?	31
Эмітэнт?	дробны намінал з выявай лагернай брамы і з легендай PROVIDENTIAE AVGG або VIRTUS AVGG	IV ст. н. э. манетны двор?	131
Аркадзій (383–408)	нявызначаны намінал з легендай GLORIA ROMANORVM	383–388 гг. манетны двор?	13
Аркадзій (383–408)	нявызначаны намінал з легендай GLORIA ROMANORVM	383–388 гг.? манетны двор Нікамедзія?	124
Эмітэнт?	нявызначаны намінал з легендай VIRTUS EXERCITI	апошняя трэць IV ст. – пач. V ст. манетны двор Нікамедзія?	22
Эмітэнт?	нявызначаны намінал з легендай VIRTUS EXERCITI	апошняя трэць IV ст. – пач. V ст. манетны двор Нікамедзія?	66
Эмітэнт?	нявызначаны намінал з легендай VIRTUS EXERCITI	апошняя трэць IV ст. – пач. V ст. манетны двор?	128
Зянон (476–491)	нявызначаны намінал, AE3, RIC 948?*	476–491 гг. манетны двор Канстанцінопаль	16

* RIC – Roman Imperial Coinage. Volume 10: The Divided Empire, 395–491, by J. P. C. Kent, London, 1994.

⁸ Зограф, А.Н. Античные монеты / А.Н. Зограф // Материалы и исследования по археологии СССР. – Вып. 16. – М.-Л.: Изд-во АН СССР. – 1951. – Табл. XXXVII, 7.

Табліца 6

Манеты Візантыйскай Імперыі

Імператар і гады яго праўлення (гг. н. э.)	Намінал	Дата і месца чаканкі	Парадкавы нумар у калекцыі
Васіль I (867–886)	дробны намінал з выявай Крыжа на Галгофе	867–886 гг. Херсон	116
Васіль I (867–886)	дробны намінал з выявай Крыжа на Галгофе	867–886 гг. Херсон	132
Канстанцін VII (913–959)	нявызначаны намінал	913–959 гг. Херсон	26
Македонская дынастыя	дробны намінал	паміж 913 г. і 1025 г. Херсон	37
Македонская дынастыя	дробны намінал з выявай Крыжа на Галгофе	канец IX – сяр. XI ст. Херсон	133
Эмітэнт?	дробны намінал, манаграмы?	?	23
Эмітэнт?	дробны намінал	?	27
Эмітэнт?	Нуммія? (дробны намінал з літарай «А»)	V–VI стст.?	136

двара на паўночным ускрайку Імперыі – Херсона (Херсанэса).

На жаль, даволі значная частка манет мае вельмі дрэнную захаванасць. На некаторых з іх выявы і легенды практычна цалкам знішчаны карозіяй. Пераважна з-за гэтай прычыны па-за атрыбуцыяй пакінуты 18 экзэмпляраў з калекцыі. Большасць з іх, адназначна, належыць да антычнай чаканкі, але прыналежнасць некаторых манет да гэтай катэгорыі выклікае сумненне. Так, 2 манеты маюць рэшткі выяў, падобных на ўсходнюю «вязь» (пісьмо), таму іх варта было б аднесці да арыентальных манет. Але канчатковы адказ па іх атрыбуцыі мусіць быць за спецыялістамі ў галіне ўсходняй нумізматыкі.

Такім чынам, падсумоўваючы прыведзеныя вышэй звесткі па атрыбуцыі манет, варта адзначыць наступнае:

– калекцыя не з’яўляецца «ананімным скарбам», як гэта было пазначана В.Н. Рабцэвічам у музейных Кнігах паступлення. Гэтаму супярэчыць надта шырокі храналагічны разрыў паміж старэйшай і малодшай манетамі – больш за 1200 гадоў – ад 300 г. да н. э. і мінімум да 913 г. н. э.;

– у той жа час варта адзначыць, што манеты калекцыі маюць пэўнае тэрытарыяльнае адзінства. Усе яны характэрныя для грашовага абарачэння Паўночнага Прычарнамор’я. У першую чаргу гэта датычыць-

ца эмісій Ольвіі, Баспора і візантыйскага Херсона. Але і іншыя манеты, такія як грэчаскія малаазійскія або эмісіі ўсходнерымскіх манетных двароў, былі звыклай з’явай для рынкаў паўночна-ўсходняй перыферыі антычнай цывілізацыі;

– калекцыя з’яўляецца зборам, які фарміраваўся, верагодна, на тэрыторыі Расійскай Імперыі або СССР, у складзе якіх знаходзілася Паўночнае Прычарнамор’е;

– з пэўнай доляй асцярожнасці можна меркаваць, што «скарб» мае менавіта эрмітажнае паходжанне, улічваючы вядомую практыку перадачы з гэтага найбуйнейшага нумізматычнага збору ў іншыя музеі дублетных і трыплетных экзэмпляраў, а таксама манет дрэннай захаванасці.

Напрыканцы хочацца выказаць спадзяванне, што навуковая апрацоўка гэтай невялікай манетнай калекцыі, якая фактычна можа лічыцца «першай цаглінкай» у будаўніцтве нумізматычнага збору музея гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, мае перспектывы на працяг, а гэты артыкул будзе толькі папярэднім яе даследаваннем.

Віталь СІДАРОВІЧ,
загадчык вучэбнай лабараторыі музейнай справы
гістарычнага факультэта БДУ